

Konferencija kviečia vienytis dėl blaivybės

Jurgis Gediminas Jakubčionis, visuomeninės organizacijos „Tėvai prieš narkotikus“ pirmininkas
(Straipsnis ir konferencijos rezoliucijos atspausdintos „Lietuvos aidas“ 2006 m. Nr. 271, 272, 273)

Tarptautinė konferencija „Šiaurės ir Baltijos šalys prieš narkotikus“, vykusi šių metų lapkričio 3-4 dienomis Lietuvos Respublikos Seime ir nagrinėjusi alkoholio bei kitų narkotikų problemas, turi ypatingą reikšmę, nes 2006 metai tampa pradžia rimtų pokyčių Europos alkoholio, ir, galimas dalykas, narkotikų politikoje. Todėl konferencijos tikslai buvo informuoti Lietuvos alkoholio ir narkotikų prevencijos darbuotojus bei visuomenę apie besikeičiančią situaciją, naujas galimybes ir pavojus, pareikšti Lietuvos valdžios institucijų ir didžiausių visuomeninių organizacijų atstovų, kartu su tarptautinių organizacijų atstovais savo poziciją alkoholio ir narkotikų politikos atžvilgiu.

Renginį organizavo Seimo Sveikatos reikalų komitetas, Seimo Narkomanijos prevencijos komisija, Švietimo ir mokslo ministerija kartu su visuomeninėmis organizacijomis – Šiaurės šalių alkoholio ir narkotikų politikos tinklu NordAN (Nordic Alcohol and Drug Policy Network) ir Lietuvos visuomenine organizacija „Tėvai prieš narkotikus“, priklausančia NordAN tinklui. Konferencijoje taip pat dalyvavo visų didžiausių Lietuvos blaivybės organizacijų atstovai.

NordAN organizacijai tai antroji šiais metais tokio pobūdžio konferencija, kurią ji rengia su savo nariais – Šiaurės ir Baltijos šalių visuomeninėmis organizacijomis, pritraukdama ir valstybių institucijas. Pirmoji konferencija šių metų gegužę buvo surengta Taline.

Konferencijos dalyvių iš Lietuvos ir užsieniečių nuomone, šis renginys buvo sėkmingas, o sėkmę lėmė visuomeninių organizacijų bei Seimo Sveikatos reikalų komiteto ir Narkomanijos prevencijos komisijos, taip pat Švietimo ir mokslo ministerijos konferencijos rengėjų vaisingas bendradarbiavimas ir vienybė. Konferencija priėmė bendrąją rezoliuciją, taip pat Lietuvos dalyvių kreipimąsi į mūsų valdžią – Prezidentą, Seimo Pirmininką ir Ministrą Pirmininką. Čia aptariamos kai kurios aplinkybės, nulėmusios konferencijos dokumentų turinį.

Yra žinoma, kad Europa - daugiausiai alkoholio suvartojantis pasaulio regionas, dėl to patiriantis didžiulius žmonių sveikatos ir ūkio nuostolius. Šiame regione tarp labiausiai prisigėrusių šalių minima Lietuva. Mūsų „pasiekimai“ išpūdingi: nuostoliai dėl girtavimo sukeltų avarių didžiausi Europoje, pakaruoklių dėl susijusių su alkoholiu psichikos sutrikimų daugiau negu bet kur pasaulyje ir t.t.

Atsižvelgdama į susidariusią regione padėtį, Europos komisija užsakė didelį alkoholio problemų tyrimą, kurį 2006 m. atliko Anglijos Alkoholio tyrimų institutas IAS (Institute of Alcohol Studies, Londonas). Buvo parengta bene išsamiausia mūsų laikais šia tema ataskaita „Alkoholis Europoje visuomenės sveikatos požiūriu“ (Peter Anderson and Ben Baumberg, „Alcohol in Europe. A public health perspective“). Apie šio tyrimo rezultatus konferencijoje kalbėjo vienas jo autorių Benas Baumbergas (Ben Baumberg). Jo pranešimą papildė Norvegijos alkoholio ir narkotikų politikos tinklo ACTIS tarptautinio skyriaus direktorius Andersas Ulsteinas (Anders Ulstein), nagrinėjęs įvairiais požiūriais temą „Ar Europa turi alkoholio politiką?“

Prieš pat konferenciją, 2006 m. spalio 24 d., Europos Komisija, remdamasi minėtos ataskaitos išvadomis, paskelbė „Pranešimą spaudai dėl su alkoholiu susijusios žalos mažinimo Europoje“ (Communication on reducing alcohol related harm in Europe, 24 October 2006). Atrodytų, kad Europos Komisija, kuri yra Europos vykdomoji valdžia, norėtų gelbėti padėtį ir, kad jos pasiūlymai gali būti palankūs visuomenės sveikatai, nors kai kurie Pareiškimo momentai ir kelia abejonių, nes teikia galimybių į visuomenės sveikatos reikalus kištis alkoholio verslui.

Savo Pareiškime Komisija aiškina žalingo ir pavojingo alkoholio vartojimo Europoje neigiamą poveikį sveikatai, kuris laikomas 195,000 žmonių mirčių per metus ES priežastimi. Nustato šiuos prioritetus: saugoti jaunos žmonės ir vaikus, mažinti traumų ir mirčių skaičių dėl alkoholio kilusiose avarijose, užkirsti kelią alkoholio daromai žalai suaugusiesiems ir mažinti neigiamą poveikį ekonomikai, gerinti žalingo alkoholio vartojimo poveikio sveikatai suvokimą ir padėti rinkti patikimą statistiką. Komisija nustatė sritis, kuriose ES galėtų teikti paramą valstybių narių veiksams siekiant mažinti alkoholio daromą žalą. Tai projektų finansavimas per visuomenės sveikatos ir tyrimų programas, keitimasis gerąja patirtimi tokiais klausimais kaip nepilnamečių girtavimo suvaržymas, galimybių bendradarbiauti informacinėse kampanijose išaiškinimas arba iniciatyvų prieš neblaivius vairuotojus ir kitų Bendrijos iniciatyvų įgyvendinimas. Kaip pavyzdį nacionalinių priemonių, kurias valstybės narės turėtų įgyvendinti, Komisija nurodo šiuos veiksmus: gerinti informaciją vartotojams pardavimo, prekių ir darbo vietose, priversti griežčiau laikytis amžiaus apribojimų parduodant ir patiekiant alkoholį, šviesti

jaunimą ir tėvus, mažinti leistiną arba nustatyti nulinių alkoholio koncentracijos kraujyje kieki jauniems ar nepatyrusiems vairuotojams bei profesionaliems vairuotojams, taikyti priemonės prieš neblaičius vairuotojus. Komisija remia jaunų žmonių gėrimo įpročių stebėseną, ypač kreipiant dėmesį į alkoholio gėrimą tarp mergaičių ir gėrimą „po daug“.

Pripažindama ES valstybių lemiamą vaidmenį šioje politikos srityje, Komisija neketina išleisti įstatymų Europos lygiu. Pažymima, kad už savo nacionalinę alkoholio politiką pirmiausiai yra atsakingos pačios narės. O Komisijos vaidmuo, kaip teigiama Pareiškime, yra skatinti bendradarbiavimą ir koordinavimą tarp narių ir papildyti jų veiksmus, pavyzdžiui, finansuojant projektus.

Tai labai svarbūs pasiūlymai. Tačiau konferencijos vedėjo NordAN pirmininko Gabrielio Romanaus nuomone, rengiant šį Pareiškimą, dar nespėjus jam pasirodyti, Europos Komisiją pradėjo smarkiai spausti alkoholio pramonė ir todėl galutinis dokumento tekstas yra blogesnis negu ankstesnės jo versijos. Nepaisant to, jo nuomone, Europos Taryba turėtų Pareiškimą priimti kaip pagrindą tolesniam tobulinimui. Tai buvo įrašyta ir konferencijos rezoliucijoje.

Iš tikrųjų, ryškius alkoholio pramonės „pirštų atspaudus“, patvirtinančius G. Romanaus teiginį, Komisijos dokumente pastebėti nesunku. Tai matome iš Europos Sąjungos Sveikatos ir vartotojų apsaugos komisaro Marko Kiprijano (Markos Kyprianou) Pareiškime cituojamų žodžių:

„... Komisija nesirūpina *saikingu alkoholio vartojimu*, tačiau stengiasi aktyviai paremti valstybių narių priemonės, skirtas *sumažinti piktnaudžiavimo alkoholiu daromą žalą*. Šio Pareiškimo tikslas – aktyviau skatinti diskusijas ir bendradarbiavimą Europos lygmenyje, kuriant forumus apsisiekti gerąja patirtimi. Aš taip pat esu įsitikinęs, kad mažinant alkoholio daromą žalą daugiau padaryti gali pramonė - *propaguoti atsakingą gėrimą* ir gerinti informaciją vartotojams. Komisija pasirengusi remti šį procesą, *suvesdama tiesiogiai susijusius veikėjus*, skatindama bendradarbiavimą ir finansuodama šios srities projektus. [...]”

Ir dar viena ištrauka iš Komisijos Pareiškimo: „Komisija remia jaunų žmonių gėrimo įpročių stebėseną...“. Šioje pastraipoje kursyvu mūsų išskirti teiginiai visiškai sutampa su alkoholio pramonininkų įsteigtos organizacijos, vadinamosios Amsterdamo grupės (žr. Derek Rutherford, The Amsterdam group. „The Globe“, 2002), jau 1993 m. paskelbta koncepcija, kuria remiantis alkoholio vartojimo daroma žala yra aiškinama taip, kad vartojimas jokių būdu nesumažėtų.

Ši filosofija atspindi ir Komisijos Pareiškimo teiginiuose apie „saikingą ir atsakingą gėrimą“. Mat nepradėjus gerti saikingai, būtų neįmanoma priartėti prie smagesnio girtavimo, parengiančio alkoholio pramonei taip reikalingą amžinų klientų armiją, nuolat įtraukiančią į savo eiles vis jaunesnius žmones. Kitas teiginys, išreiškiantis Komisijos deklaruojamus tikslus, irgi priklauso alkoholio pramonei - „...sumažinti piktnaudžiavimo alkoholiu daromą žalą“. Tai reikėtų, kad toji žala priklausytų tik nuo piktnaudžiavimo, vadinasi, nuo tų, kurie geria labai daug. Tai prieštarauja Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) nustatytiems faktams, kad alkoholio daromą žalą lemia vidutinis alkoholio suvartojimas arba kitaip tariant, vienam gyventojui per metus tenkantys absoliutaus (100%) alkoholio litrai. Mat, palyginti saikingai geriantys, kurių vis dar yra daugiau negu alkoholikų ar užkietėjusių girtuoklių, begerdami gali kartais ir apsvaigti. Tada jie tampa nelaimingų atsitikimų darbe, eismo nelaimių ir įvairių kriminalinio pobūdžio įvykių dalyviais. Jų daug, todėl jie ir lemia bendrąjį alkoholio daromos žalos dydį. Kitas Komisijos siūlymas remti „jaunų žmonių gėrimo įpročių stebėseną“, taip pat sugalvotas alkoholio pramonės. Yra nustatyta, kad ir kiek bestebėtum kaip kas geria, kiek besiūlytum gerti „kultūringai“, „saikingai“ ar „atsakingai“, ir nepriklausomai nuo to ar žmogus gertų kavinėje ar tarpuvartėje, su draugais ar pavieniui, tai nesudaro esminių skirtumų. Svarbu, kad išliktų įprotis gerti, kuris nevienam baigiasi priklausomybe nuo alkoholio. Vadinasi, siūlymas „stebėti įpročius“ yra priemonė, kuria alkoholio pramonė atitraukia dėmesį nuo esmės, jog norint mažinti alkoholio daromą žalą reikia visomis išgalėmis mažinti jo suvartojimą. Deja, šis PSO suformuluotas ir daugelio dešimtmečių patirtimi patikrintas principas Komisijos Pareiškime visiškai nepaminėtas. Alkoholio pramonei tai būtų nenaudinga.

Ir pagaliau ką reiškia „demokratiškas“ pasiūlymas „...suvesti tiesiogiai susijusius veikėjus“. Vadinasi, į vilko skriaudžiamų ėriukų pasitarimus bus kviečiamas ir pats vilkas – alkoholio pramonė, kuri vargu ar galėtų teikti pasiūlymus kaip sumažinti alkoholio suvartojimą, nuo kurio žala ir priklauso. Taigi, ėriukų laukia sunki kova. Antra vertus, visuomenei ir sveikatos apsaugos įstaigoms tai sudaro gerą progą pateikti Europos ir savo šalių valdžiai argumentus, paneigiančius alkoholio pramonės demagogiją. Tokių argumentų sukaupta pakankamai, jų padaugėjo po to, kai buvo paskelbta minėtoji P. Andersono ir B. Baumbergo ataskaita.

Tolesni įvykiai teikia vilčių, kad, anot NordAN pirmininko, šis dokumentas gali būti tobulinamas. Mat jį įvertinti ir patvirtinti turi Europos Taryba. 2006 m. lapkričio 7 d. Taryba paskelbė savo Išvadų dėl minėto Komisijos dokumento projektą („Draft Council Conclusions on the EU strategy to reduce alcohol-related harm“, Brussels, 7 November 2006, 14869/06, SAN 224). Savo Išvadose Taryba patvirtina sutinkanti su Komisijos nustatytais prioritetiniais alkoholio prevencijos kryptimis. Be to, Išvadų projekte skelbiamos ir tokios nuostatos, kurios papildo ir pagerina Komisijos Pareiškimą, ir kuriomis ES valstybės gali pasinaudoti veiksmingai alkoholio politikai kurti. Šiame dokumente, be kita ko, teigiama:

„Europos Sąjungos Taryba [...]

(5) PABRĖŽDAMA, kad Europos teismas daug kartų yra tvirtinęs, jog visuomenės sveikata yra svarbiausias iš interesų, apsaugomų pagal Sutarties 30 straipsnį, ir kad ES šalys Sutarties apibrėžtose ribose privalo nustatyti sveikatos apsaugos lygį, kurį jos stengsis įgyvendinti remiantis šalies politika bei įstatymine baze; [...]

(7) YPAČ PABRĖŽDAMA, kad didelė dalis alkoholio daromos žalos tenka ne pačiam geriančiajam; ją sudaro pakenkimai negimusiam vaisiui, šeimos narių kančios, trečiųjų asmenų mirtis bei sužalojimai eismo nelaimėse ir darbingumo praradimas; [...]

(10) PATVIRTINDAMA ES šalių gebėjimą parengti ir plėtoti savo nacionalinę alkoholio politiką, atitinkančią šalies poreikius bei sąlygas; [...]

(13) SUTIKDAMA su Komisija, kad pagrindiniai prioritetai yra jaunimo, vaikų ir negimusių kūdikių apsauga, traumų bei mirčių su alkoholiu susijusiuose eismo įvykiuose mažinimas, alkoholio daromos žalos prevencija tarp suaugusiųjų ir jos neigiamo poveikio mažinimas darbo vietose bei tikrumas, kad ES piliečiai gautų atitinkamą informaciją apie alkoholio sukeliama riziką; [...]

(16) KVIEČIA Komisiją

- tęsti pradėtą darbą, susijusį su alkoholio sukeltos žalos Europos lygmenyje mažinimo sistemingos politikos diegimu bei plėtra, įskaitant Bendrijos veiksmų poveikio sveikatos apsaugai vertinimą, kai sveikatos svarba yra akivaizdi;

- teikti nuoseklią aktyvią paramą ES šalims jų pastangose rengti, stiprinti ar plėtoti savo alkoholio politiką, siekiant sumažinti su jo daroma žala. [...]

(17) RAGINA ES šalis [...]

- skirti ypatingą dėmesį nacionalinei teisėtvarkai, kuri gali prisidėti prie alkoholio daromos žalos mažinimo, pavyzdžiui, vykdymui įstatymų, susijusių su neblaiviųjų vairavimu arba alkoholinių gėrimų pardavinėjimu bei jais aptarnavimu;

- rinkti atitinkamą lyginamąją informaciją apie alkoholio vartojimą bei jo daromą žalą. [...]

Nepaisant to, kad ir Europos Komisijos, ir Europos tarybos dokumentai parašyti kalba, atitinkančia alkoholio pramonės žargoną, išlieka daug galimybių šiuos dokumentus panaudoti visuomenės sveikatos naudai. Ar alkoholio pramonės siekiai diktuoti savo sąlygas ES institucijoms nulems visos Europos tolesnę alkoholio politiką, priklausys nuo to, ar šalių visuomenė ir valdžia įveiks alkoholio pramonės skatinamą korupciją - milžinišką „blogio pinigų“ jėgą. NordAN ir Lietuvos konferencijos organizatorių vienas tikslų buvo žadinti visuomenės sąmonę, kad išplėstume iš alkoholio verslo nagų kiek įmanoma daugiau potencialių aukų.

Dabar jau akivaizdu, kad Europos Sąjungos Komisijos ir Tarybos sprendimų dėl alkoholio projektai sudaro galimybes šalių parlamentams ir vyriausybėms išleisti palankius žmonių sveikatai įstatymus, atitinkančius realią padėtį savo šalyse, nepaisant alkoholio pramonės siekių tęsti nežabotą žmonių girdymą. Jeigu anksčiau alkoholio verslininkai aiškino mūsų valdžiai, kad jiems nepalankūs įstatymai esą prieštarauja ES politikai, tai dabar jau aišku, kad Europa tikrai netrukdyt Lietuvos Seimui ir Vyriausybei tobulinti alkoholio reglamentuojančius ir žmonių sveikatą apsaugančius įstatymus.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė turėtų parengti raštą Europos Komisijai, kuriuo pareikštų savo nuomonę dėl Komisijos dokumentų turinio tobulinimo. Reikėtų atkreipti Komisijos dėmesį, kad visuomenės sveikatai gerinti skirti dokumentai turėtų būti grindžiami ne alkoholio pramonės, o Pasaulio sveikatos organizacijos nustatytais alkoholio daromos žalos mažinimo principais. Visuomeninės organizacijos turi reikalauti, kad Seimas gražintų į Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą paties Seimo anksčiau panaikintas nuostatas, skirtas žmonių sveikatai nuo alkoholio apsaugoti.

Lietuvos, kaip labiausiai nuo alkoholio kenčiančios šalies, Prezidentas, Seimas ir Vyriausybė, taip pat savivaldybės bei visuomeninės organizacijos turėtų jau dabar susirūpinti perspektyva gauti iš ES paramą alkoholio problemų prevencijai. Remiantis minėta P.Andersono ir B.Baumbergo

ataskaita, taip pat Europos Sąjungos dokumentais, galima nustatyti tinkamiausias veiklos sritis ir priemones ne tik prevencijos veiksmingumo, bet ir lėšų šiai veiklai įsigijimo požiūriu.

Dabartinis momentas nepaprastai svarbus ir Europos narkotikų politikai. Apie tai kalbėjo jau minėtas Andersas Ulsteinas iš Norvegijos. Šiuo metu Jungtinių Tautų (JT) organizacijoje vyksta kova, dėl pasaulio narkotikų politikos krypties. 2008 metais JT Asamblėjos Specialioji sesija UNGASS 2008 (United Nations General Assembly Special Session) aptars ir peržiūrės JT narkotikų rezoliucijas. Šioms rezoliucijoms, skirtoms vaikų ir jaunimo sveikatai bei gyvybei nuo narkotikų apsaugoti, kyla pavojus, nes labai dideliais pinigais remiamas vadinamasis narkotikų legalizavimo judėjimas siekia pašalinti visas kliūtis narkotikams plisti. Judėjimas turi savo agentų įvairiose Jungtinių Tautų institucijose, įskaitant ir Pasaulio sveikatos organizaciją. Todėl svarbu, kad kuo daugiau pasaulio šalių atsilaikytų prieš jų spaudimą. Lig šiol Lietuvos Seimas prieš narkotikus (skirtingai negu prieš alkoholį) atsilaikė. Ar Seimas ir toliau sugebės atlaikyti spaudimą? Tuo galėsime įsitikinti kai pamatysime, kad Seimas savo nusistatymą įtvirtina įstatymais. Kol kas jų labai trūksta. Tai sudaro sąlygas Lietuvoje vykdyti prieštaraujančias Jungtinių Tautų konvencijoms vadinamąsias „žalos mažinimo“ programas, kai narkotikai vartojami ne gydymo, o narkotinės būklės palaikymo tikslais. Tokių programų – metadono ir švirkštų keitimo – pasekmės akivaizdžios Vilniaus čigonų taborė. Valstybės išlaikomos įstaigos - Vilniaus priklausomybės ligų centras ir Lietuvos AIDS centras- „žalos mažinimo“ tikslais Taborė dalijo aršų narkotiką metadoną ir švirkštus neteisėtai įgytiems narkotikams leisti. Taboro gyventojai tai suprato kaip valdžios, kurios lėšomis vykdomos šios programos, pakantumą narkotikų vartojimui, vadinasi, ir jų platinimui. Dabar daugelis taboro gyventojų jau yra suluošinti narkotikų, vyksta šios mažos tautinės bendruomenės susinaikinimas abejingai valdžiai ir visuomenei stebint. Negano to, Taboras, prižiūrint policijai, aktyviai platina narkotikus, nuodydamas kitus žmones ir ypač mūsų jaunimą.

Matome, kad vadinamuoju „žalos mažinimu“ yra dangstoma nusikalstama mūsų žmonių atžvilgiu veikla, kuri jokių būdu neturi tapti valstybės narkotikų politika.

Be minėtų užsienio pranešėjų konferencijoje taip pat kalbėjo NordAN pirmininkas konferencijos vedėjas Gabrielis Romanus (Gabriel Romanus, Švedija) ir Švedijos Stokholmo apygardos politikas Rolfas Bromė (Rolf Bromme), Švedijos Nacionalinės asociacijos už laisvą nuo narkotikų visuomenę RNS atstovė Gun Nordin.

Lietuvos pranešėjai konferencijoje buvo Seimo Pirmininko pavaduotojas Vydas Gedvilas, Seimo sveikatos komiteto pirmininko pavaduotoja Dangutė Mikutienė, Seimo narkomanijos prevencijos komisijos pirmininkė Ramunė Visockytė, Švietimo ir mokslo viceministrė Virginija Būdienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Socialinės politikos departamento vyriausiasis specialistas Algimantas Šimaitis, Vilniaus toksikologijos klinikos gydytojas Robertas Badaras, visuomeninės organizacijos „Tėvai prieš narkotikus“ pirmininkas Jurgis Gediminas Jakubčionis.

Diskusijose aktyviai reikšėsi Vyskupo M.Valančiaus blaivystės sąjūdžio pirmininkas Juozas Kančys, Lietuvos blaivybės draugijos „Baltų ainiai“ pirmininkas Alfonsas Čekauskas ir šios draugijos narys gydytojas Algirdas Mikalkevičius, „Caritas“ atstovė Tatjana Ščiurina, draugijos „Optimalietis“ pirmininkas Vladislavas Kondratovičius, šios draugijos narys Vasilijus Čepilovas, terapinės bendruomenės AGAPAO direktorius Vladimiras Karpovas, Joana Žibaitė ir kiti.

Rengiant konferencijos rezoliucijas tarp užsienio ir Lietuvos institucijų bei organizacijų atstovų nekilo jokių esminių nesutarimų ir dėl alkoholio, ir dėl narkotikų politikos. Vadinasi, yra vilčių, kad išlaikant vienybę Lietuvoje, taip pat vienydamiesi ir aktyviai bendradarbiaudami su kaimynais Šiaurėje, galėsime užkirsti kelią tiems, kas atneša mums narkotikų nuodus ar savo gražbyliavimu stengiasi primesti mums ideologiją, palankią narkotikų platinėjams.

Valstybinis psichikos sveikatos centras, išvertęs į lietuvių kalbą ir perdavęs konferencijos dalyviams 300 egzempliorių brošiūros „Peter Anderson ir Ben Baumberg. Alkoholis Europoje visuomenės sveikatos požiūriu“. Tai minėto įžymaus alkoholio problemų tyrimo santrauka.

Šiam renginiui labai tiko fotografo Rimaldo Vikšraičio paveikslų paroda „Vienkiemo Godos“, kurią Seime organizavo Lietuvos fotomenininkų sąjunga, vadovaujama pirmininko Antano Sutkaus. Taiklia menininko akimi R.Vikšraitis pavaizdavo mūsų tautos tragediją - alkoholio sunaikintas Lietuvos kaimo sodybas ir jų žmones.